

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 316.4:355

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.3.17>**Криворучко Максим Геннадійович**

аспірант кафедри соціології і публічного управління

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна

orcid.org/0000-0002-3067-3244

КОНФЛІКТНІ ПОДІЇ 2014 РОКУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В ОЦІНКАХ ЕКСПЕРТІВ ТА УЧАСНИКІВ

У статті розглядаються події початку активної фази російсько-української гібридної війни (перша половина 2014 року), які відбувалися у регіонах Сходу та Півдня України. Агресор протягом щонайменше 10 років до початку активної фази проводив масштабні підготовчі заходи для подальшого використання методу штучного розпалення громадянського конфлікту. Заздалегідь створювалися та підтримувалися політичні сил, громадянські організації, які у час Ч мали стати інструментом реалізації соціально-деструктивної технології. Які сприяли досягненню військово-політичних цілей агресора. Окрім підготовлених суб'єктів, до реалізації активної фази гібридної війни, агресор намагався долучити місцеве населення та завозив велику так званих політичних туристів з власної території. **Метою статті** є дослідження основних акторів, яких агресор використовував в якості інструменту для реалізації методу штучного розпалення громадянського конфлікту. Для вирішення цього завдання використано метод глибинного інтерв'ю. До вибірки за принципом «снігової лавини» увійшли 30 респондентів, серед яких є громадські активісти, працівники ЗМІ, держслужбовці та рядові учасники подій на вулицях. Проведене дослідження дозволило виділити наступні категорії акторів, з боку проросійських сил: 1) Прихильники проросійських політичних партій та організації. 2) Проросійські спортивні об'єднання. 3) Стихійні симпатички руського миру і противники Євромайдану 4) Закордонні політичні туристи та групи місцевих жителів які організовано завозилися з метою підтримки проросійських акцій. 5) Завезені на постійну основу професійні гастроли. Участь цих акторів у подіях розглянута через призму досвіду інформантів, учасників дослідження. Виділено фактори, які об'єктивно заважали агресорам досягти поставлені цілі, у тому числі: недостатній рівень проросійських настроїв серед населення, віддаленість певних регіонів від кордонів з РФ та так званої ПМР, особливості менталітету мешканців регіонів, здатність українців до самоорганізації, низький рівень вмотивованості завербованих суб'єктів підривної компанії, неготовність основної маси місцевих, що долучалися до антимайданів, чітко слідувати плану агресора.

Ключові слова: війна, гібридна війна, громадянський конфлікт, зловмисне управління громадянським конфліктом, методи ведення гібридної війни.

Вступ. Актуальність теми обумовлена постійною загрозою зовнішнього зловмисного втручання у громадянські конфлікти з метою їх поглиблення та використання агресором для досягнення своїх політичних та військових цілей як в Україні, так і на території держав-союзників. Цей метод вже був неодноразово використаний Росією у різних частинах світу з метою дестабілізації та послаблення країн-жертв. Окремі елементи цього методу були реалізовані під час протестів французьких «жовтих жилетів», BLM протестів, Брекзиту, протестах у Каталонії. Але найбільш повно цей метод розкрив свій руйнівний потенціал в Україні під час активної фази російсько-української війни у 2014 році. Для використання цього методу, агресор

використовує певний набір акторів, силами яких реалізуються поставлені задачі. Ці групи акторів мають різне походження та свої, специфічні задачі.

Метою статті є дослідження основних акторів, яких агресор використовував в якості інструменту для реалізації методу штучного розпалення громадянського конфлікту.

Ці актори та їх роль у реалізації методу використання громадянського конфлікту можуть бути досліджені за допомогою використання методу глибинних інтерв'ю. Люди які були учасниками подій 2014 року, мають власне бачення подій того періоду. До вибірки за принципом «снігової лавини» увійшли 30 респондентів, серед яких є громадські активісти, працівники ЗМІ, держслужбовці та рядові учасники подій на вулицях. Метод глибинних інтерв'ю є якісним методом, який дозволяє розкрити неочікувані деталі, які могли до цього пройти повз увагу дослідника.

Проблематиці гібридної війни та зокрема російсько-української гібридної війни присвячені роботи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, які активізувалися у цьому напрямі з початком активної фази гібридної війни у 2014 році. Першими фундаментальними роботами, присвяченими російсько-українській гібридній війні стали І. П. Руценка [7,6] та Є. В. Магди [4], за останні 7 років у рамках цієї теми плідно працювали Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська [5], М.П. Требін [3], В. П. Горбулін [10] та багато інших науковців.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт це зіткнення протилежних інтересів чи поглядів, крайнє загострення суперечностей, що призводить до ускладнень або гострої боротьби [11].

Громадянський конфлікт – форма вирішення накопичених соціальних протиріч всередині держави.

Зловмисне зовнішнє управління громадянським конфліктом – комплекс заходів з боку третьої сторони, спрямованих на поглиблення та радикалізацію існуючого громадянського конфлікту, або його штучне створення з метою досягнення своїх корисних цілей.

Аналіз громадянських конфліктів доречно проводити використовуючи концепцію соціальних акторів, яка з'явилася у Франції у другій половині двадцятого століття у рамках теорії управління.

Актор – діючий суб'єкт (індивідуальний чи колективний); індивід, соціальна група, організація, інститут, спільність людей, які вчиняють дії, спрямовані на інших [2].

За думкою М. Крозьє, соціальні актори колективними чи індивідуальними силами впливають на об'єкти чи інших суб'єктів і є «точками відліку» соціальних систем та аналізу соціальних феноменів [1].

Проведене емпіричне дослідження, оцінки інформантів дають нам можливість виділити кілька типів акторів, які були використані агресором та відрізнялися між собою як способом долучення до подій так і цілями:

Прихильники проросійських політичних партій та організації, які становили ядро та лице акцій антимайдану, перш за все, різного роду комуністи, імперці та масовка, яку правляча на той момент партія збирала на початку подій.

Протягом десяти років перед початком активної фази у 14му році, колосальні ресурси були вкладені у розвиток фондів та організацій, які мали консолідувати навколо себе осередки проросійськи настроєних громадян на території України, розвивати та направляти їх. Найбільш значущими з них, є ГО «Фонд Русский мир» який займався популяризацією російської мови, культури та фінансував майже дві сотні проросійських організацій громадсько-політичної, інформаційної, освітньо-наукової, релігійної, культурної спрямованості [8]. Протягом багатьох років ці організації знаходилися на прямому чи опосередкованому фінансуванні з РФ та фактично являли собою мережу агентів та «руки» Кремля, якщо треба було втрутитися у ту чи іншу ситуацію в українському суспільстві. На фінансування російських кураторів вдалося завербувати безліч різного роду русофілів та просто зацікавлених в радикальних змінах громадян, які у час Х почали активно діяти виконуючи поставлені ним задачі. **Інформант № 16, чоловік, громадський діяч із Запоріжжя характеризує склад місцевого антимайдану наступним чином:** «То були маргінали, маргінали комуністичного толку, класичні ліваки. Це були імперці, люди які вірили у російську монархію і звичайний дрібний кримінал.

Була така дрібна структура РНЕ русское национальное единство». Також акцентує увагу на організації, яку активно використовували у більшості акцій антимайдану: «Союз советських офіцерів, який очолював виживший із ума Петровский і з перших днів антимайдану вони були авангардом, їми прикривалися, їх виставляли перед собою, саме вони кидалися на людей, які мали демонтувати Леніна на площі». Інформант № 15 з Дніпра, жінка, представник ЗМІ, відмічає, що відверто проросійські організації почали з'являтися у місті після підписання Харківських угод: «Перші організації, що заходили з проросійським нарративом, розповідали про неосталінізм, генерала Петрова, в них там своя секта була, приїжджали з лекціями, розповідали який Сталін крутий, що радянський союз це непогано і саме у цьому середовищі почали з'являтися люди, з якими я пробував спілкуватися намагаючись з'ясувати що вони з себе представляють, які вони несуть цінності, ці люди казали що вони відставні офіцери, не просто якихось там збройних сил РФ а федеральної служби контррозвідки. І вони приїжджали, казали у нас є знання, ми готові їх передавати молоді, яка готова боротися за слов'янське единство. Називали себе Комитет общественной безопасности».

Комуністична партія, яка користувалася особливою популярністю у старшого покоління, так само стала серйозним політичним інструментом агресора та базою для підготовки людських ресурсів. Цікавим приладом такої підготовки є так звані кімнати Леніна, які існували у Харкові, про що згадує інформант № 10, жінка, громадський діяч: «У нас на майдан ходила одна пенсіонерка, яка стала потім шпигункою у тилу ворога. Вона нас привела в Ленінську кімнату, це було на Олексіївці, в середині нинішнього центру адмінпослуг, і серед інших приміщень там реально була Ленінська кімната, Ленин висів. Було написано, що то організація ветеранів Дзержинського району. Дама, дуже приємна, попросила диктофон, і записала на нього збори у цій організації, як це проходило, потім ми передали це куди треба, на підставі цього посадили одного з керівників компартії Харківської». Завішані радянською символікою, портретами вождя та розташовані по місту, вони активно функціонували на початку 2014 року. Роками там збиралися пенсіонери, спілкувалися та весело проводили час, але з початком подій на майданах їх керівництво стало видавати інструкції та долучати до акцій проросійських сил. Інформант № 10 розповідає, як проходили ці зібрання під час активної фази подій: «Приходять пенсіонерки, їм робити нічого, є куди прийти, на тому конкретному записі було «вот вам надо поехать в автобусе и говорить такие слова громко, привлекая к себе внимание, а теперь всё это записали, и всё это должны выучить на память, а лист этот самый сжечь!»».

Особлива увага приділялася проросійським спортивним об'єднанням, які з началом активної фази становили «бойову» компоненту антимайдану та займалися провокаціями, нападами на активістів та мітинги, вандалізмом, тощо. Саме вони мали стати основною рушійною силою при захопленні стратегічних об'єктів та придушенню спротиву проукраїнського руху. Інформанти згадують такі організації майже у кожному регіоні, на найбільш активних з яких слід зупинитися окремо.

- У Харкові це Оплот, бійцівський спортивний клуб, створений у листопаді 2011 року. Як відмічає інформант № 2, чоловік, громадський діяч, у період Євромайдану Оплот активно приймав участь у антимайдані, скоював напади на активістів і пресу, займався підпалами транспорту автомайданівців як в Києві так і у Харкові. Щодо силового потенціалу антимайдану, інформант № 10 згадує: «Організації з яких формувався антимайдан просто розбігалися при якихось можливостях силового протистояння, фактично, силове крило їм забезпечував Оплот».

- У Дніпрі у цій ролі активно себе проявила створена місцевою адміністрацією федерація дзюдо, членство у якій мали багато представників влади, та ціла мережа інших спортивних організацій, через які проросійські сили швидко могли мобілізувати людський ресурс для проведення акцій, нападів, чи виконання інших завдань. Інформант № 15 з Дніпра розповіла, як ця федерація використовувалася ще до активної фази подій: «Ми побачили цих людей у активній боротьбі, коли 8 травня 13 року, десь близько 50 людей вирішили провести вперше в Дніпрі

таку яскраву акцію про вшанування жертв 2 світової війни. І ще не встигла колонна рушити як напали ці дзюдоїсти на людей, порвали плакати, було видно, що це спортивно підготовлені люди. Дивилися по фотографіях, вичисляли, що це саме ті люди, що входять у цю федерацію дзюдо. Їх було близько 20 і їх прикривала охоронна структура Леон". **Інформант № 19, чоловік, громадський активіст, також з Дніпра, розповідає про іншу організацію**, яка приймала активну участь у Євромайдані: «у нас з'являється в Дніпрі така людина як Єгор Смородін це така організація Сопротивление. Вони заходили у Дніпро на дуже класній ноті, спорт пробіжки, невживання алкоголю. Для одних розповідали про неосталінізм, комунізм а комусь розповідали про імперію, російську імперію, що треба об'єднуватись йшов агресивний молодіжний рух. І оце сопроотивление почало збирати навколо себе активну молодь, яка вже в 14 році захищала адміністрацію від майданівців. Частина з них поїхала воювати на Донбас, частина виявилася помічникам Царьова в Дніпрі і вже мали зареєстровану зброю і могли її використовувати. Це була дійсно агресивна молодіжна структура бойова, вони займалися спортом, стрільбою».

- У Запоріжжі такого роду організацій завчасно створено не було, а тому «бойові» завдання виконували переважно спеціально найняті тітушки. **Інформант № 16 згадує**, що людські ресурси для цих задач збиралися по спортивним секціям: «Перші тітушки з'явилися 26 січня, самбісти, боксери, важкоатлети, з різних клубів, навіть з області їх стягували, трохи охоронних структур, яких просто перевділи та сказали захищати обладміністрацію».

- У Одесі, **за словами інформанта № 17, жінки, представника ЗМІ**, цю роль взяла на себе Одеська дружина, яка мала здебільшого імперську орієнтацію, їй на підтримку з-за кордону завозилися «бойові» активісти, які потім також взяли участь у подіях 2 травня.

Наступною групою акторів, які брали участь у подіях на стороні антимайданів були стихійні симпатички руського миру і противники Євромайдану. Передбачалося, що саме вони стануть основною масою проросійських акцій, забезпечать прикриття від правоохоронних органів та ілюзію легітимності дій по захопленню адміністративних споруд. Звичайні мешканці, яких вдалося долучити до антимайданів могли охоче приймати участь у традиційних акціях, але у насильницьких діях участі майже не приймали. **Коментуючи успішність залучення сепаратистами місцевого населення у Запоріжжі, інформант № 16 наполягає на тому**, що звичайні люди приймали участь переважно тільки у мирних акціях: «Акції антимайдану треба розрізняти, такі акції, як шествіє на 8 березня, в якому участь приймало близько 3000, то мабуть вдавалося, адже вдало маніпулювали настроями населення, що в них хочуть відібрати 8 марта, насадити своє. А що стосовно бойових акцій, таких як спроби захоплення ОДА, захист пам'ятника Леніна, в них був провал. Був чіткий кількісний недокомплект». У Харкові, за словами усіх інформантів, силами сепаратистів банально не вдалося залучити до дій хоч приблизно достатню кількість населення, **як відмічає інформант № 11**, жінка, представник ЗМІ: «Харків – це дуже гарна візуалізація прислів'я моя хата з краю, інертне місто, і це нас врятувало». На відміну від керованих спецслужбами агресора організацій, звичайні люди та стихійні об'єднання іноді охоче йшли на контакт для конструктивного вирішення конфлікту. Окремі фракції одеського антимайдану мали домовленості з євромайданівцями щодо обміну інформацією по провокаторах, підтримували ідею збереження порядку та спроби конструктивного діалогу. Ситуація 2 травня дуже яскраво продемонструвала «хто є хто», коли Одеська дружин по команді кремлівських кураторів включилися у протистояння попри рішення місцевого антимайдану, **що підтверджує інформант № 17 з Одеси**: «В якийсь момент одеська дружина по команді побігла у бік Грецької, і там почала закидувати камінням майдан. Це була дуже велика ілюзія, що ми можемо домовитися та чогось уникнути, того що ми всі такі молодці і все вийде. Зайшли російські гроші і всі домовленості пішли до біса». У Харкові також можна було спостерігати очевидну неоднорідність складу антимайдану Як відмічає **інформант № 14**, жінка, громадський діяч, певні люди і керівники охоче йшли на діалог з євромайданівцями, навіть було здійснено спроби організації публічних перемовин, які у останній момент були відмінені під тиском російських кураторів.

Через те, що у більшості регіонів готових до рішучих дій прихильників відділення від України виявилось критично недостатньо, для вирішення важливих оперативних завдань, на зразок захоплення адміністрацій і масштабних провокацій використовувалися закордонні політичні туристи та групи місцевих жителів які організовано завозилися з метою підтримки проросійських акцій. Вони переважно доставлялися на чисельних автобусах під конкретні події. Фактично, цими людьми була заміщена нестача місцевих жителів. Одних і тих самих людей могли використовувати декілька разів в різних містах.

- У Харкові, наймасштабніший випадки завезення активістів відбулися 1 березня та 6 квітня, коли у центрі міста можна було побачити десятки автобусів на російських номерах. Ціллю долучення такої кількості масовки в обох випадках була допомога проросійським у захопленні будівлі обласної ради, адже робити це лише наявними у Харкові силами не виявлялося можливим. Менш масштабний, але більш спеціалізований випадок завезення активістів із РФ відбувся 11 січня, коли проходив всеукраїнський форум Євромайданів. **Інформант № 3, жінка місцева жителька, згадує, як бачила автобуси**, на яких були завезені ці люди: «Ми тоді не уявляли, що може бути таке, прогулювалися у центрі, дивилися автобус, автобус, автобус, потім на Ярослава Мудрого зрозуміли, що й номери то не українські були, що то була підтримка для антиукраїнських сил». Завезені хлопці спортивної статури скоїли на учасників форуму напад, після якого чисельні очевидці відмічали не місцеве походження нападників, які після виконання своїх завдань розбрілися по найближчим кафе. Окрім випадків масового та централізованого завезення масовки, очевидці відмічають наявність специфічно виглядаючих груп немісцевих, які знаходилися у Харкові на постійній основі ще з кінця 2013 року.

- У Одесу людські ресурси завозили переважно з так званої Придністровської республіки та Молдови, з якими в області є спільний кордон. В умовах майже відсутнього прикордонного контролю доставка активістів автобусами була налагоджена для їх участі у маршах і акціях кожного тижня, **про що розповідає інформант № 17**: «Здебільшого це були Ікаруси та Неоплани на невідомих номерах, з боку Придністров'я. Це були бойові люди, актив, який виступив 2 травня. Це повністю проросійські сили. Саме багато людей було з Бессарабії, їх розміщували у санаторіях. Людей завозили кожного тижня перед маршами. По неділям паралельно – майдан-антимайдан, в один день з нами. О 5 ранку завозили, ми знали місця куди їх завозять. На марші завозили цивільних, бабусек. Комендантом Куликового поля був Льоша з Ростову – «ми приїхали поміч». А ось у квітні почали завозити бойових». При цьому керування діями проросійських сил Куликового поля відбувалося гастролерами з РФ

- У Запоріжжі, із завезенням масовки агресор мав певні труднощі. По-перше, в силу відсутності спільного кордону з РФ, масовку здебільшого намагались збирати в області, чого було вочевидь недостатньо. По-друге, дуже швидко рух автобусів з масовкою було узято під контроль активістами Євромайдану, що ще більше ускладнило експорт руського миру у **Запоріжжя, про що протидію детально розповів інформант № 16**: «Далеко їхати їм до нас, вони пробували збирати в області, не завжди їм це вдавалося. Силами Євромайдану була налагоджена певна розвідка, і коли вони намагалися виїхати з того ж Мілітополя, агентура у обличчі кримських татар швидко казала які автобуси, з якими номерами вирушили. І вони просто не доїжджали до Запоріжжя. Отже значну кількість завезти не вдавалося, вдавалося просочитися 2-3 автобусам, завезти особистим автомобільним транспортом до 200 чоловік».

- У Дніпрі людські ресурси також переважно збиралися у своїй області, **але інформант № 19 відмічає, що для координування подій** були завезені спеціальні люди: «Коли почалися активні події, то ми почали бачити в місті людей які не є місцевими, тобто якісь приїжджі люди, які керували процесами, у натовпі вони вирізнялися, якимось координували натовп».

Є велика кількість свідчень очевидців, щодо поведінки таких завезених протестувальників, котрі зовсім не орієнтувалися на місцевості. Одні шукали «где у вас тут Дума» в Харкові, інші намагалися захопити театр Шевченка спутавши його з ОДА. Окрім незнання місцевості, гастролерів сильно видавав акцент, з яким вони балакали, про що згадує **інформант № 10**: «Вже після закінчення Форуму Євромайданів 12 січня, біля Ярослава мудрого, зайшли

ми в ресторан, сидимо а поруч сидять два чоловіки, такі характерні топтуни можна сказати, повністю в чорному з однаковими сумочками, до них підходить офіціантка, мол візьміть що небудь, а вони відкривають меню і замовляють пиво Оболонь (з наголосом на О). Окрім того, було видно, що вони не знають місцевість, не орієнтуються в просторі». «Особливо при другому захопленні ОДА ми бачили людей, які метро не знали як користуватися абсолютно, або дуже характерний приклад, в саду Шевченка є туалет, і якісь хлопці мочилися за вуглом університету, не дійшовши 2 кроки до туалету, причому коли їх хтось питав за туалет, вони не розуміли де він і було чітко видно, що вони не місцеві». У регіонах, більш віддалених від кордонів, людський ресурс доводилося шукати в своїй або сусідній області, що багато в чому обмежило руйнівний потенціал і можливості контролю ситуації ворогом.

Окремою під категорією можна також виділити бюджетників, яких активно використовували для імітації підтримки населення на перших етапах. Партія Регіонів, яка у 2010 році прийшла до влади, швидко збільшила свій вплив та проникнення у суспільство, в тому числі завдяки обов'язковому залученню до своїх лав працівників чисельних комунальних підприємств, яких за необхідності можна було залучити як адмінресурс для масовки. Станом на липень 2013 року [8] членами Партії регіонів були 1 400 956 осіб, найбільше – у Донецькій (287 714), Харківській (152 796), Луганській (142 885) та Дніпровській (110 094) областях. Інформант № 19, чоловік, громадянський активіст із Дніпра розповідає, як після Революції Гідності спілкувався з людьми, які мали відношення до бюджетного сектору: «Директора шкіл, вчителя, кондуктора, усе що могло роботати на комунальному господарстві, всі мали членський квиток партії регіонів, бо якщо ті не хотів брати членський квиток то звісно ти не міг просуватися по цій ієрархії, або не отримував премію, вони як комуністи записували всіх в партію регіонів. Пощастило поговорити з одним з працівників, хто працював в районній раді у той момент. Сказали, що прийшла разнарядка що всі завтра виходять будуть стояти на мітинзі проти майданутих. Бюджетників виганяли на мітинги проти революції гідності, більшість в Дніпрі із представників комунальних служб, шкіл, районних адміністрацій, міських адміністрацій, міських рад, усі структури виконавчої влади, вони були постійними антимайданчиками і охороняли їх спортивні і проросійські сили». **Інформант № 10** згадує: «Під час проходження форуму Євромайданів 11-12 січня 2014 року у Харкові можна було спостерігати як на вулиці вивели вчительок та викладачів ХІСІ стояти з плакатами Ми за Януковича». Комунальників, яких добровільно-примусово виводили на вулиці для створення зручної для агресора картини у інформаційному просторі та маніпулювання настроями населення, використовували як масовку під час з'їзду у Палаці спорту, на чисельних мітингах, у тому числі перед захопленнями ОДА.

Людський ресурс для постійного перебування:

У ще одну групу акторів слід виділити також завезених на постійній основі професійних гастролерів, які працювали над створенням у місті необхідної атмосфери хаосу, розповсюджували слухи, збирали інформацію, приймали участь у створенні режисованих інфоприводів та виконували багато інших завдань. До цієї категорії могли входити як працівники російських спецслужб, так і просто більш-менш кваліфіковані кадри.

Інформант № 3 з Харкова також згадує підозрілі групи людей, які ходили по центру: «Такі дивні люди ходили у нас по Гагаріна, після анексії Криму і питали, а де у вас тут міліція, а де ще щось, і такий акцент в них, одразу зрозуміло що не український. Питали в людей де у вас тут Дума, використовували взагалі не типові для нас слова. Багато було таких випадків, що було зрозуміло, що люди приїхали з якимись конкретними завданнями». **Інформант № 11 також пам'ятає у центрі Харкова підозрілих людей:** «Незвичайні групи по кілька чоловіків можна було часто зустріти на Сумській у центрі, вони часто ще дорогу питали. Як я розумію, вони займалися вербуванням людей для акцій, вони тут розгортали друкарні, скільки СБУ верстатів друкованих вилучило, створювали міні штаби, де координувалися люди».

Також слід окремо зупинитися на питанні силових структур, зокрема міліції, позиція якої повністю залежала від позиції керівництва регіону. У більшості випадків міліція самоусунулась чи не приймала активної участі, у деяких випадках сприяла діяльності тітушок та антимайдану,

а у деяких завдяки чіткій позиції керівництва виконала свої обов'язки та попередила подальшу ескалацію. **Інформант № 17 з Одеси згадує невдалі спроби комунікації з місцевими правоохоронними органами:** «Ми сказали «головному менту області» що хочемо ставити блок-пости разом. Фуціджи здививувався ініціативі і замовк, але ж все-таки ми ставили їх самостійно. Правоохоронці були, але вони спали неподалік». «На куліковому полі весь час стояла машина правоохоронців. Міліція просто стояла курила, на всі прохання допомогти, нічого не було. Просто перевірили прописку».

У випадку Дніпра, як розповідає інформант № 15, місцеві силові структури або не втручалися, або навіть допомагали антимайдану: «Наприклад, 23 листопада, коли тітушкам була команда забити людей, які знаходяться на Євромайдані, поліція на той момент, коли треба було зробити напад відійшла, вони зробили вигляд що в них якийсь виклик. Поліція відійшла, тітушки напали побили людей погромили майданчик».

Інформант № 3 з Харкова згадує епізод, коли на Євромайдан під пам'ятником Шевченку було скоєно напад тітушок і вона намагалася звернутися до міліції: «Ми вже йдемо у сторону метро, і чуємо якесь петарди і ми так прискорилися, біля метро зібрався ланцюжок міліціантів, сумську перекрыли, а за нами вже з арматурами біжуть, каміння кидали, я підхожу до них, кажу зробіть що небудь, нічого поганого ми не робили. А нам кажуть, а що ми можемо зробити, у нас такий наказ».

Отже, серед основних акторів, які приймали участь у подіях на стороні антимайданів можна виділити наступні групи:

- Прихильники проросійських політичних партій та організацій, які становили ядро та лице акцій антимайдану, перш за все, різного роду комуністи та імперці.
- Проросійські спортивні об'єднання, які становили «бойову» компоненту антимайдану та займалися провокаціями, нападами на активістів та мітинги, вандалізмом, тощо.
- Закордонні політичні туристи та групи місцевих жителів які організовано завозилися з метою підтримки проросійських акцій. Переважно доставлялися на чисельних автобусах під конкретні події. Фактично, цими людьми була заміщена нестача місцевих жителів. Одних і тих самих людей могли використовувати декілька разів в різних містах. Окремою під категорією можна також виділити бюджетників, яких активно використовували для імітації підтримки населення на перших етапах.
- Стихійні симпатки руського миру і противники Євромайдану. Передбачалося, що саме вони стануть основною масою проросійських акцій, забезпечать прикриття від правоохоронних органів та ілюзію легітимності дій по захопленню адміністративних споруд.
- Окремо слід виділити також завезених на постійній основі професійних гастролерів, які працювали над створенням у місті необхідної атмосфери хаосу, розповсюджували слухи, збирали інформацію, приймали участь у створенні режисованих інфоприводів та виконували багато інших завдань. До цієї категорії могли входити як працівники російських спецслужб, так і просто більш-менш кваліфіковані кадри.

Основною стратегією протидії прихильникам Євромайдану, які вже включилися у конфлікт та вийшли на вулиці агресор вибрав залякування. Активно застосовувалося насилля, регулярні напади тітушок на місця зборів та марші Євромайданівців, які дуже швидко стали буденністю і призвели до створення загонів самооборони.

Інформант № 15 розповів про напад тітушок 26 січня у Дніпрі: «Коли розганяли активістів біля облдержадміністрації, це були задіяні місцеві спортклуби, в тому числі з області, з Кам'янську, Кривого Рогу, а також криміналітет. Ми зловили одну людину 26 січня, він сказав що його випустили з СІЗО, попросили поїхати тут постояти і його звільнили би з ув'язнення». Активно тітушками, а іноді навіть і місцевими силовиками переслідувалися незручні журналісти та телеканали. Ще одним методом боротьби з особливо проблемними активістами були неправомірні затримання по сфабрикованих, іноді зовсім абсурдних справах. Наприклад, звинувачення активіста у спробі підризу атомної електростанції у Дніпрі та його подальше затримання. Не цуралися сепаратисти і відвертого терору. Для тиску на активістів часто

використовувалися підпали машин та подібного роду погрози. У деяких випадках доходило до викрадень людей, особливо у Донецькій та Луганській областях а пізніше навіть до організації справжніх терактів. **Інформант № 3 з Харкова відмічає, що після нападу** тітушок під пам'ятником Шевченку боялася знову виходити на майдан: « У той день людині голову пробили. Після цього ми вже не ходили на майдани, бо це було небезпечно для життя». **Інформант з Харкова під номером 11 згадує ситуацію** 23 січня, коли перший раз пролунав заклик бити журналістів «Це було на проспекті правди, була мирна хода майдану від солдата до Шевченка і на проспекті на колону почали кидатися люди в масках, закидали шматками льоду і тоді я почула крик бийте камери, бийте журналістів! Цікаво те, що серед людей у масках бачили Костянтина Ананченка, який зараз є головою департаменту у справах фізкультури та спорту у ХОДА». **Про велику бійку перед ОДА 1 березня Інформант № 10 каже наступне:** «Тоді, коли 106 людей попали з пораненнями у лікарні, навіть наймали місцеву гопоту за 200 гривень просто побити морди, там не було ні не що ніякої ідеології, просто підемо поб'ємо морди».

З метою впливу на настрої населення у місті активно велася робота в полі, спеціально навчені люди в громадських місцях і транспорті влаштовували дискусії і просували проросійські тези, одночасно створюючи видимість лояльності до РФ серед населення. Активно поширювалися чутки, переважно для підігріву конфлікту та мобілізації проросійської аудиторії. Про перспективи «звільнення регіону» військами РФ, про автобуси з бандерівцями, які виїхали з Києва Львова для захоплення їх міста та пригнічення російськомовного населення, про чудове та безтурботне життя по ту сторону кордону з РФ та катастрофічні для економіки та населення наслідки подій у Києві. **Інформант № 16 розповів про активну роботу у цьому напрямку у Запоріжжі** «Фейки розповсюджувалися не тільки в інтернеті, а й такою технологією, яка називається Гнус, по ринкам, по транспорту, бабусі, жінки, шептали, їздили, розповідали, що з Росією треба дружити, бо вона війська введе, закінчуючи темою бандерівців, які вже виїхали та різати всіх будуть. Чіпляються до оточуючих, привертають до себе увагу та ведуть провокаційні розмови, вкидаючи фейки по темникам та пробують включити якомога більше учасників. Темніки мінялися, але суть була одна». **У Харкові цей аспект діяльності агресора попав у поле зору інформанта № 11:** «Це польова технологія, голос з телевізора, який має менше впливу, ніж голос сусіда дяді Васи. З людиною говорять на його ж рівні, не зверху а на його площині, ти будеш їхати в автобусі, поряд з тобою їхатиме такий ось дядечко і всю дорогу бухтіниме, що я хочу жити в Росії, там такі дороги, пенсії, і ти собі це на підкірку відкладеши, бо цю думку протранслявала така ж людина, як ти. Під кожен прошарок населення є свої бігунки, вони дуже чітко були заточені, розраховані. Це технологія, яка чудово себе зарекомендувала на виборах. Ще однією польовою політехнологією тоді було гречкосійство, була історія, коли антимайданівці почали ходити допомагати пенсіонерам, створили молодіжну групу, розповідали бабусям, що ми хочемо тут збудувати ХНР, носили продуктові пакети».

Багато зусиль агресора було направлено на те, щоб спровокувати прихильників євромайдану в регіонах на насильство, радикалізувати конфлікт і закріпити в інформаційному просторі образ хаосу та назріваючої громадянської війни. У місцях зборів євромайданівців, де переважно усі один одного вже знали, час від часу можна було спостерігати невідомих, котрі серед натовпу підбурювали оточуючих до нападів на представників антимайдану та в цілому насильницькі дії. **Інформант № 17, яка була активним учасником подій в Одесі згадує, чисельні спроби штучного створення конфліктних ситуацій:** «Коли вже був антимайдан, ми почали спілкуватися з березня. Я вийшла з ними на контакт, ми намагалися розрулювати самостійно. Ідеологічні супротивники, ми сходилися що не хочемо крові, розуміли що є третя сила. Ми розуміли, комусь не подобається такий розклад, тому що у нас була добра комунікація (проукраїнські силовики та проросійські силовики). Коли щось тряплося, наприклад хтось вночі обкидав їх табір взривпакетами, вони мали думати на нас, але передзвонювали, ми казали що не ми і там заспокоювалися. Чи навпаки, все здебільшого стосувалося машин. І такі ситуації були акурат перед якимось подіями на кшталт маршів, і це виглядало що хтось намагається накалити ситуацію. Маршами ми ходили в один і той самий день, у неділю здається, і узгоджували маршрут.

Ми йшли паралельними вулицями і в ці моменти хтось з нашого, та хтось з іншого боку намагалися звести ці два марші. Основна функція самооборони була спрямовувати своїх та тримати кордон». «Провокації ще часто стосувалися розгону антимайдану. Самооборону підбурювали розганяти Куликове поле, розганяти сепарів. І ось ці всі спроби ми сильно гасили». **Інформант № 11 з Харкова приводить приклад**, коли провокаторів використовували для створення сюжетів пропаганди: «На майдані приходили, починали розкачувати ситуацію, раптом з'являється камера, камера це знімає, зникає камера, зникає провокатор. Призиви були громити поліцію, яка не захищає, призиви йти битися з антимайданом, але люди тут були розумні та просто не вилися на це все, але камера усе фіксувала». «Коридор ганьби був тим моментом, коли вдалося реально розсердити майдан, але вся ця історія згорнулася, бо в нас на жаль, чи на щастя Харківський майдан це було про поговорити, а не про дії, все було дуже красиво, інтелігентно, але ніхто не був готовий, крім невеликого відсотка, до силових дій».

Агресор готувався до цієї операції більше 10 років та використав у ній широкий спектр технологій, які були застосовані до 8 українських областей. Серед факторів, які не були враховані агресором або були враховані недостатньо та суттєво вплинули на результат протистояння, можна виділити наступне:

- Рівень проросійських настроїв серед населення, який був значно переоцінений і у деяких регіонах виявився критично недостатнім для набору необхідної маси людського ресурсу, як серед завербованих організацій, так і серед місцевого населення, що могло створювати цю масу на зборах та акціях.

- Віддаленість певних регіонів від кордонів з РФ та так званої ПМР, що в значній мірі ускладнило підвоз масовки і посилило проблему недостатньої підтримки серед місцевого населення. У регіонах, що були віддалені від кордонів агресор був вимушений збирати актив з області або везти через інші області, що у значній мірі було припинено силами самооборони областей, які встановлювали блокпости та зупиняли підозрілі автобуси.

- Особливості менталітету мешканців регіонів. Притаманна пострадянським країнам пасивність та аполітичність населення також внесла свої корективи у плани агресора. У деяких випадках, як наприклад у Харкові, ситуацію не вдалося достатньо розгойдати саме через банальне ігнорування більшою частиною населення подій, які відбувалися на площі. **Інформант № 11 коментує цю особливість харків'ян так:** «Я іноді дуже злюся, що Харків таке дуже інертне місто, де нікому нічого ніде не потрібно. Майдан у Харкові б не розпочався ніколи, у нас так заведено, і зараз я дуже цьому рада, бо намагалися спровокувати, щоб люди вийшли на вулицю, щоб почали кричати Путін прийди! Повторити Донбаський сценарій. Вони не змогли розгойдати ситуацію, Харків дуже інертне місто. При цьому були випадки, коли виконавці брали гроші та збігали». Спроби використання адміністративного ресурсу, щоби хоч якось створити видимість народної підтримки проросійських акцій на початку активної фази не дали достатнього ефекту. Організація захоплення регіону досить малочисельними місцевими проросійськими силами виявилася неможливою.

- Здатність українців до самоорганізації яка раптово виявилася значно більшою, ніж це можна було очікувати на пострадянському просторі. Масштабність майданів, створення незалежних загонів самооборони у областях а потім їх координація між собою, активна участь у конфлікті футбольних вболівальників у Харкові, Одесі та Херсоні, які раніше за всіх змогли мобілізуватися для протистояння сепаратистам, усе це стало істотною противагою штучному проросійському руху.

- Низькій рівень вмотивованості завербованих суб'єктів підривної компанії став серйозною проблемою для реалізації плану. Далеко не усі завербовані та підкуплені люди щиро розділяли ідеї створення республік, приєднання до РФ та були готові йти до кінця. У найбільш відповідальні моменти багато хто з ключових фігур, як наприклад Костянтин Долгов, який мав створювати ХНР та отримав на цю задачу великі кошти, банально втікали за кордон. Багато хто взявши на себе роль організаторів, та відігравши свою роль отримував гонорар і також виїздив до РФ не маючи намірів пов'язувати себе з подальшими подіями. Пересічні виконавці

хоч і могли створювати хаос за гроші, але час від часу відмовлялися від виконання завдань які на них були покладені, усвідомлюючи можливі наслідки. **Інформант № 17 з Одеси коментує цю ситуацію наступним чином:** «Мене дуже тішить та думка, що якби всі гроші що були витрачені на Руську весну були витрачені за напрямком, то розклад сил був би геть не таким. А так – це одні і ті самі люди, які протягом останніх десяти років на перших шпальтах якихось Весників Новоросії, всі вони благополучно повтікали, хто живий залишився». **Інформант № 10 з Харкова тримається приблизно такої ж позиції,** щодо подій у місті: «Сам цей анти-майдан і організації проросійські виявилися просто пожирателями бабла які малювали якісь великі звіти, у них було керівництво яке їло ті гроші і вони не змогли зробити ніякої серйозної мобілізації, що нас власне і врятувало».

- Неготовність основної маси місцевих, що долучалися до антимайданів, чітко слідувати плану агресора, які він ставив завчасно завербованим та контрольованим учасникам. Не маючи прямих наказів від кураторів, окремі фракції антимайданів, як це відбувалося в Одесі та Харкові, слідували загальнолюдським принципам і не йшли на безглуздий конфлікт, намагалися не довести ситуацію до хаосу, активно йшли на комунікацію з представниками майдану, уклали з ними угоди щодо ненападу. Подібні епізоди значним чином знижували градус конфлікту, адже демонізувати противника, який намагається мирно до чогось домовитися значно складніше.

Озираючись на події 2014 року, можна зробити декілька висновків, щодо передумов успішності реалізації плану агресора та можливості подальшої реалізації цієї стратегії у сучасній Україні або інших державах.

Незважаючи на тривалу фазу підготовки, під час якої було закладено основу для розколу суспільства, завербовано масштабну мережу виконавців як на рівні громадських організацій так і політиків, вкладені колосальні ресурси та підготовлені чисельні соціально-деструктивні технології, початковий план був реалізований вкрай грубо і в багатьох частинах повністю провалився. Ресурси, виділені на організацію заворушень і пропаганду, були розкрадені і як результат, агресор зіткнувся з критичною нестачею людських ресурсів. Попередньо підкуплені люди, коли прийшов час діяти, просто зникли або відмовилися брати участь в плані усвідомивши можливі наслідки. Місцеві, які долучилися до антимайданів виявилися неготовими до активних дій, а завезти людський ресурс ззовні регіону вдалося не всюди. Іншим вирішальним та непередбачуваним для агресора фактором стала висока здатність українців до самоорганізації, що дозволило поставити крапку на проросійському русі у ряду регіонів, навіть без втручання держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Crozier M., Frieberg E. L'Acteur et le Systeme: les contraintes de l' action collective. Paris : Editions du Seuil, 1977.
2. Л. Нагорна. Актор політичний. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). К. : Парламентське видавництво, 2011. С. 21.
3. М. Требін. «Гібридна» війна як нова українська реальність. *Український соціум* (№ 3). 2014; Idem, Сучасний світ і його війни. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 2 (29). 2016 URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/70967/66158> (дата звернення: 18.05.2022)
4. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х. : Віват, 2015. 304 с.
5. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія гібридної війни: гра прихованих смислів / Б. О. Парахонський, Г.М. Яворська // *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 7-16.
6. Рущенко І. П. Війна цивілізацій : анатомія російсько-українського конфлікту / Ігор Рущенко ; худож.-оформ. П. В. Гальченко. Київ : Києво-Могилянська академія, 2020. 436 с.
7. Рущенко І. П., Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога, монографія. Харків, 2015. 268 с.
8. С. Савченко. Загрози внутрішнього втручання на досвіді російсько-української гібридної війни. Доповідь на Четвертому Харківському Міжнародному Безпековому Форумі 03.02.21 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=664517024931706

9. Сайт Партії Регіонів <https://web.archive.org/web/20130905083407/http://partyofregions.ua/ua/regions/Kharkiv>.
10. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2017. 496 с.
11. Українська радянська енциклопедія (УРЕ) : в 12 томах. 1974–1985. URL: <http://leksika.com.ua/ure>.

REFERENCES

1. Crozier M., Frieberg E. L'Acteur et le Systeme: les contraintes de l'action collective. Paris: Editions du Seuil, 1977.
2. L. Nahorna. Aktor politychnyi [Political actor]. *Politychna entsyklopediia* / redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy). K. : Parlamentske vydavnytstvo, 2011. S. 21.
3. M. Trebin. «Hibrydna» viina yak nova ukrainska realnist ["Hybrid" war as a new Ukrainian reality. Ukrainian society] *Ukrainskyi sotsium* (№ 3). 2014; Idem, Suchasnyi svit i yoho viiny. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»* № 2 (29). 2016. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/70967/66158>
4. Mahda Ye. V. Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty [Hybrid war: survive and win] / Kh. : Vivat, 2015. 304 s.
5. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. Ontolohiia hibrydnoi viiny: hra prykhovanykh smysliv [Ontology of hybrid war: a game of hidden meanings] / *Stratehichna panorama*. 2017. № 1. S. 7-16.
6. Rushchenko I. P. / Viina tsyvilizatsii : anatomiia rosiisko-ukrainskoho konfliktu [War of Civilizations: Anatomy of the Russian-Ukrainian conflict] / Ihor Rushchenko ; khudozh.-oform. P. V. Halchenko. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2020. 436 s.
7. Rushchenko I. P., Rosiisko-ukrainska hibrydna viina: pohliad sotsiolooha, monohrafiia [Russian-Ukrainian hybrid war: the opinion of a sociologist, monograph]. Xarkiv, 2015, 268 s.
8. S. Savchenko. Zahrozy vnutrishnoho vtruchannia na dosvidi rosiisko-ukrainskoi hibrydnoi viiny [Threats of internal interference in the experience of the Russian-Ukrainian hybrid war]. Dopovid na Chetvertomu Kharkivskomu Mizhnarodnomu Bezpekovomu Forumi. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=664517024931706
9. Website of the Party of Regions. URL: <https://web.archive.org/web/20130905083407/http://partyofregions.ua/ua/regions/Kharki>.
10. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front [World hybrid war: the Ukrainian front] / Za zah. red. V. P. Horbulina. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. K. : NISD, 2017. 496 s.
11. Ukrainska radianska entsyklopediia [Ukrainian Soviet Encyclopedia] v 12 tomakh – 1974–1985. URL: <http://leksika.com.ua/ure>.

Kryvoruchko Maksym Gennadiievich

Postgraduate student at the Department of Sociology and Public Administration
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
2, Kyrpychova Str., Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3067-3244

2014 CONFLICT EVENTS IN THE UKRAINIAN REGIONS IN THE ASSESSMENTS OF EXPERTS AND PARTICIPANTS

The article considers the events of the beginning of the active phase of the Russian-Ukrainian hybrid war (the first half of 2014), which took place in the regions of the East and South of Ukraine. For at least 10 years before the active phase, the aggressor made extensive preparations for the further use of the method of artificial fuelling of civil conflict. Political forces and civil organizations were created and supported in advance. During the day X, they were to become a tool for the realization of social-destructive technology, helping to achieve the military and political goals of the aggressor. In addition to the prepared subjects, to the implementation of the active phase of the hybrid war, the aggressor tried to involve the local population and imported many so-called political tourists from their own territory. The article is aimed at studying the main actors, which the aggressor used as a tool for implementing the method of artificial incitement of civil conflict. The in-depth

interview method was used to solve this problem. The sample included 30 respondents, including social activists, media workers, civil servants and ordinary participants of events on the streets. The study identified the following categories of actors from the pro-Russian forces: 1) Supporters of pro-Russian political parties and organizations. 2) Pro-Russian sports associations. 3) Spontaneous sympathizers of the Russian world and opponents of Euromaidan 4) Foreign political tourists and groups of local residents who were organized to be imported to support pro-Russian actions. 5) Imported professionals. The participation of these actors in the events is considered in the light of the experience of informants, participants of the study. The factors that objectively prevented the aggressor from achieving the goals, including: insufficient level of pro-Russian sentiment among the population, remoteness of certain regions from the borders with Russia and the so-called TMR, features of the mentality of the inhabitants of the regions, The ability of Ukrainians to organize themselves, the low level of motivation of the subjects of the subversive company, the unwillingness of the bulk of local people who have joined the anti-Maidan, clearly follow the aggressor's plan.

Key words: *war, hybrid war, civil conflict, malicious management of civil conflict, methods of conducting hybrid war.*